

Úvod

Tento dokument shrnuje zjištění veřejného ochránce práv týkající se výkonu volebního práva lidí s postižením, zejména těch, kteří žijí v ústavních zařízeních sociálních služeb. Tyto informace jsou určeny Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením jako podklad pro vytvoření obecného komentáře k článku 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. V příloze dále ochránce zasílá doplňující informace od organizací spolupracujících s ochráncem, které své zkušenosti a podněty zaslaly na základě jeho výzvy.¹

Působnost a aktivity veřejného ochránce práv v oblasti výkonu volebního práva lidí s postižením v ústavních zařízeních

Veřejný ochránce práv od roku 2006 systematicky navštěvuje zařízení sociálních služeb v rámci plnění úkolů národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Od roku 2018 také sleduje provádění Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, včetně přístupu lidí s postižením k volbám. Hraje tedy důležitou roli při ochraně práv lidí s postižením, včetně těch v ústavních zařízeních.

V letech 2018 a 2021 navštívil ochránce 12 domovů pro osoby se zdravotním postižením v různých krajích. Zaměřil se především na to, jak klienti těchto zařízení mohou uplatňovat své volební právo. Na základě těchto návštěv ochránce vydal dvě doporučení určená poskytovatelům sociálních služeb a opatrovníkům.² Dlouhodobě také spolupracuje s Ministerstvem vnitra a neziskovými organizacemi na zpřístupňování volebních procesů a šíření dobré praxe. Zároveň navrhl několik konkrétních opatření ke zlepšení přístupu lidí s postižením a klientů ústavních zařízení k výkonu volebního práva.

Cílem tohoto dokumentu je upozornit na specifické problémy, kterým lidé v ústavních zařízeních čelí. Ochránce si uvědomuje, že důsledné naplňování Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením vyžaduje přechod od ústavní péče k podpoře a péči poskytované v komunitě. Současná realita je však taková, že v ústavních zařízeních v České republice stále žijí desítky tisíc dětí a dospělých s postižením. Na úrovni Evropské unie se tento počet odhaduje na 1,4 až 4 miliony lidí.³ Zkušenosti ochránce ukazují, že právě lidé závislí

1 Dne 6. 2. 2025 oslovil veřejný ochránce práv členy svého poradního orgánu pro ochranu práv lidí s postižením a další spolupracující organizace s nabídkou přispět k podání ochránce určenému Výboru pro vytvoření obecného komentáře k článku 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Ochránce se ozvaly dvě organizace – Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS), která se zabývá ochranou práv lidí se zrakovým postižením, a neformální skupina sebeobhájců z Hradce Králové tvořená mladými lidmi s mentálním postižením. Tyto podněty jsou v nezkrácené verzi připojené jako příloha k tomuto dokumentu.

2 Doporučení [Výkon volebního práva v domovech pro osoby se zdravotním postižením \(2020\)](#) a doporučení [Podpora voliče v pobytové sociální službě \(2021\)](#)

3 [Eurofound \(2024\), Paths towards independent living and social inclusion in Europe](#), Publications Office of the European Union, Luxembourg.

na ústavní péči jsou obzvláště vystaveni riziku zásahů do svých základních práv, včetně práva účastnit se politického a veřejného života.

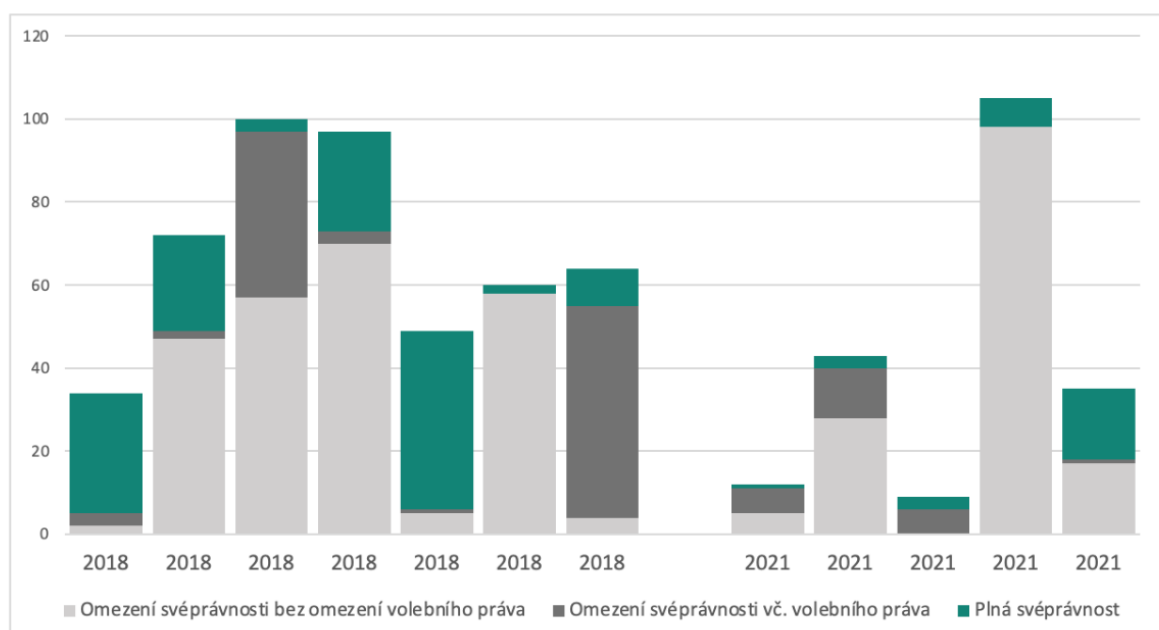
Nejdůležitější zjištění ochránce ohledně výkonu volebního práva lidí s postižením, kteří se nacházejí v zařízeních sociálních služeb

Omezení svéprávnosti a jeho vliv na výkon volebního práva v ústavních zařízeních

V České republice žije téměř 45 tisíc lidí s omezenou svéprávností, přibližně čtvrtina z nich je také omezena v oblasti výkonu volebního práva. Toto omezení musí soudce výslovně uvést ve výroku rozhodnutí o omezení svéprávnosti.

Ochránce během svých návštěv zjistil, že i když zařízení mají podobnou cílovou skupinu klientů, přístupy k omezování svéprávnosti a volebního práva se výrazně liší. V některých zařízeních měla většina klientů omezenou svéprávnost, zatímco v jiných se toto omezení téměř nevyskytovalo. Někdy byl zásah do svéprávnosti automaticky spojen s omezením volebního práva, jinde mohli i lidé s omezenou svéprávností volit. Tyto rozdíly ukazují, že **rozhodnutí o omezení výkonu volebního práva nezávisí vždy na objektivním posouzení schopností a situace jednotlivce, ale spíše na zvyklostech a praxi konkrétního soudu či zařízení.**

Graf 1: Počty klientů navštívených zařízení s omezenou svéprávností bez omezení volebního práva, včetně omezení volebního práva a s plnou svéprávností.

Ještě více znepokojivé bylo zjištění, že **pracovníci některých zařízení neměli k dispozici rozsudky o omezení svéprávnosti klientů nebo nerozuměli jejich dopadu na volební právo klientů.** Některá zařízení vůbec nerozlišovala mezi omezením svéprávnosti a specifickým omezením volebního práva. Minimálně v jednom případě tak zaměstnanci zařízení zabránili volit člověku, jehož svéprávnost v této oblasti omezena nebyla a který si přál hlasovat.

Aktivita veřejného ochránce práv vedly k přijetí nové právní úpravy. Od **roku 2026 nebude možné nikoho omezit v právu volit**. Všichni lidé, bez ohledu na své dřívější omezení, budou moci od tohoto data hlasovat ve volbách. Letošní volby do Poslanecké sněmovny nicméně proběhnou podle stávajících pravidel, která možnost omezit někoho v aktivním volebním právu stále připouštějí. Kromě toho, i po roce 2026 bude možné soudně omezit svéprávnost člověka ve výkonu pasivního volebního práva (práva být volen).

Podávání informací o konání voleb

Klienti ústavních zařízení mají často omezený přístup ke sdělovacím prostředkům a běžným informacím. Vzhledem k tomu, že česká legislativa neukládá povinnost zveřejňovat informace o volbách v přístupných formátech, musí se mnozí klienti spoléhat na to, že jim tyto informace zprostředkují zaměstnanci zařízení. Ochránce zjistil, že informování klientů o volbách je v mnoha zařízeních nedostatečné. **Informace bývají někdy poskytovány pouze vybraným klientům. Informace o druhu voleb a kandidátech často zcela chyběly,** což znemožnilo klientům učinit informované rozhodnutí.

Klienti s trvalým pobytem mimo zařízení zpravidla nedostávali informace o možnostech hlasování ve svém původním bydlišti nebo o možnosti využít volební průkaz, což fakticky vedlo k tomu, že svého volebního práva nevyužili.

Závažné nedostatky byly zjištěny i ve vztahu ke klientům se smyslovým postižením. V jednom případě byla klientovi se sluchovým a mentálním postižením pouze ukázána obálka s hlasovacími lístky, přičemž zařízení bez další komunikace usoudilo, že klient volit nechce a další podporu mu v tomto směru neposkytlo.

Nadužívání možnosti hlasování do přenosné volební schránky

Česká právní úprava umožňuje voličům z vážných důvodů hlasovat mimo volební místnost prostřednictvím přenosné volební schránky. V takových případech přijdou dva členové volební komise za voličem, například domů, do nemocnice nebo do zařízení sociálních služeb. Tato možnost cílí především na lidi, které kvůli zdravotnímu stavu nemohou dorazit do běžné volební místnosti.

V navštívených zařízeních sociálních služeb se však z této výjimky stalo pravidlo. Často za tím stála špatná přístupnost volebních budov a místností. Ochránce však zjistil, že i v případech, kdy klienti bezbariérový přístup nepotřebovali nebo jim byl zajištěn, většina klientů volila přímo v zařízení. **Pouze 5 % klientů z navštívených zařízení hlasovalo v běžné volební místnosti v obci.**

Zařízení si často zřizovala neoficiální „volební místnosti“, například v jídelnách nebo kancelářích, které však nesplňovaly zákonné požadavky. Chyběly zde plently zajišťující tajnost hlasování, kterou místo toho zajišťovali například zaměstnanci svými těly.

V jednom zařízení dokonce zaměstnanci kontrolovali upravené volební lístky s odůvodněním, že chtěli ověřit jejich správné vyplnění a platnost hlasů.

Někteří zaměstnanci vnímali přenosnou volební schránku jako „benefit“ pro klienty. **Ti si však nemohli sami zvolit, zda chtějí hlasovat v běžné volební místnosti, nebo v zařízení –** žádost o přenosnou schránku podávalo přímo zařízení. Naopak **klienti, kteří hlasovali**

mimo zařízení, měli lepší zážitek z voleb, považovali je za společenskou událost a oceňovali možnost volit přímo mezi ostatními občany.

Převládající stereotypy a manipulace

Ombudsman také zjistil, že **mezi některými pracovníky stále přetrvávají stereotypy o tom, že někteří klienti volbám nerozumí nebo by neměli volit, protože jsou snadno ovlivnitelní.** Tito klienti často nedostávali dostatečné informace ani potřebnou podporu k výkonu svého volebního práva, což vedlo k jejich nízké motivaci účastnit se voleb.

Objevily se také **náznačky možného ovlivňování klientů, a to jak ze strany zaměstnanců zařízení, tak ostatních klientů.** Většina zařízení neměla zpracované jasné postupy, jak klientům poskytovat informace a podporu při hlasování bez ovlivňování jejich volby. Zaměstnanci často postupovali nahodile podle vlastního uvážení. Situace byla obzvláště problematická v případech, kdy se volby konaly přímo v zařízení a nebylo možné zajistit dodržení základních zásad tajného a svobodného hlasování, což narušovalo legitimitu celého procesu.

Věříme, že Výbor OSN pro práva lidí s postižením zohlední při tvorbě všeobecného komentáře také poznatky českého veřejného ochránce práv, jenž tak přispěje ke komplexnímu výkladu článku 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

Přílohy:

1. Vyjádření Sjedené organizace nevidomých a slabozrakých ČR ze dne 9. února 2025.
2. Vyjádření skupiny sebeobhájců z Hradce Králové ze 13. února 2025.